ნატო სონღულაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მეცნიერ-თანამშრომელი

ეკონომიკა და განათლება საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში (1918–1921)

1918 წელს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ იწყება სრულიად ახალი ეტაპი, რომელიც ქვეყნის ცხოვრების ყველა სფეროს შეეხო. მათ შორის განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ეროვნული ეკონომიკის განვითარებას, რაც დროის მოთხოვნებიდან გამომდინარე განათლების გავრცელებასთან თავსებადობაში უნდა ყოფილიყო.

მთავარი და აუცილებელი მოთხოვნილება სწავლა-განათლების გავრცელება იყო, რომლის საშუალებით უნდა გადაწყვეტილიყო ყველა ის საკითხი, რაც ეპოქის მოთხოვნილებას წარმოადგენდა. განათლების გავრცელებას საზოგადოების ფართო ფენებში ხელი უნდა შეეწყო სამეურნეო ცოდნის ამაღლებისთვის და საბოლოო შედეგი ეკონომიკური წარმატება ყოფილიყო. სკოლებს, სასწავლო დაწესებულებებს მთავარი მისია ეკისრებოდათ არა მხოლოდ ეროვნული თვითშეგნების შენარჩუნების, ასევე პოლიტიკური დონის ამაღლების და ეკონომიკური წინსვლის გადაწყვეტის საკითხში.

სწავლა-განათლება და სამეურნეო-სამრეწველო ცოდნის განვითარება ურთიერთკავშირში იყო და აქედან გამომდინარე

შეიძლება გამოვყოთ მთავარი საკითხები, რომლის განვითარება სოფელს ესაჭიროებოდა, რადგან ეკონომიკის აღორძინება სოფლის დაწინაურებასთან ურთიერთკავშირში იყო 1. განათლებული მოღვაწეები, რომლებიც ნაციონალური იდეების პოპულარიზებას შეძლებდნენ. მოსახლეობას საკუთარი ქვეყნის ტრადიციებს, ისტორიას გაცნობდნენ და ეროვნული ფასეულობების შენარჩუნებისთვის სათანადო პირობებს შექმნიდნენ. 2. შესაბამისი ცოდნით აღჭურვილი მეურნეები, რომლებიც შეიტანდნენ სოფელში ახალ სამეურნეო იარაღებს, ახალ კულტურას, დაარსებდნენ სპეციალურ სკოლებს, სადაც გლეხები დაეუფლებოდნენ ტექნიკურ განათლებას, რომელიც ხელს შეუწყობდა სოფელში მოსავლიანობის გაზრდას და საბოლოო ჯამში უზრუნველყოფდა ეკონომიკის აღმავლობას.

ბუნებრივია, 1900-1917 წწ. და 1918-1921 წწ. მდგომარეობა რადიკალურად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ამ სრულიად განსხვავებულ ორ ეპოქაში მოვლენების განვითარება სხვადასხვა გზით მიდის და ის, რაც აქტუალური იყო 1900-1917 წწ. სოფლისთვის, 1918-1921 წწ. მეორე პლანზე გადადის და ახალი გამოწვევების წინაშე დგება. სოფლის მოსახლეობის ცნობიერება ცვლილებებს ასე ადვილად ვერ ეგუება, ისევე როგორც საქართველოს ყველა მაცხოვრებელი, სოციალური ფენები. ამასთან იცვლება აღქმა სხვადასხვა მოვლენებისადმი. თუ მაგალითად, მანამდე აქტუალური იყო ქართული ენის, სწავლა-განათლების, ისტორიული წარსულის პროპაგანდა ბეჭდური მედიის საშუალებით, 1918-1921 წლებში, ბუნებრივია, ეს საკითხები თავის აქტუალობას არ კარგავს, მაგრამ წინა პლანზე გამოდის სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების მოწყობის თემა და საზოგადოების ჩართვა სახელმწიფოს გაძლიერებაში. როგორც კულტურული და პოლიტიკური ელიტა, ასევე ხალხი ახალი გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა და ბეჭდურ მედიაშიც განსხვავებული მოწოდებები გაჩნდა.

სამოციანელებმა სკოლას და საგანმანათლებლო დაწესებუ-

ლებებს ისტორიული მისია დააკისრეს. ამ გზის გამგრძელებლები XX საუკუნის დასაწყისშიც ცდილობდნენ საზოგადოების ცნობიერების ფორმირებას და სამეურნეო-ეკონომიკური განათლების დონის ამაღლებას. „ისტორიამ ჩვენს დროს და ჩვენს ქვეყანას მრავალი ახალი პრაქტიკული საქმე დაუსახა თვალწინ. გავრცელება სასკოლო და სკოლის გარეშე განათლებისა მდაბიო ხალხში, რაციონალური აღზრდა ახალი თაობისა, განვითარება მომხმარებლების და მწარმოებლების კოოპერაციებისა, ამაღლება სასოფლო სამეურნეო ტეხნიკისა, შერჩენა საქართველოს მკვიდრთა ხელში ამოძრავებულ მიწისა და მრავალი სხვა მსხვილი და წვრილი საქმე ყველა ერთად თხოულობდა გაძღოლას, ასრულებას“ [7, 1]. ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტა ნათლად აცნობიერებდა ყველა იმ პრობლემას, რაც რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ წარმოიშვა. მაგრამ, ამავდროულად ძალ-ღონეს არ იშურებდა ქართული საზოგადოების გადაყვანისთვის დროის ახალ მოთხოვნებზე. XX საუკუნის დასაწყისიდან, როგორც ცნობილია, ქართული საზოგადოების გარკვეული ნაწილი ახერხებს განათლების მიღებას რუსეთსა და ევროპის სხვადასხვა სახელმწიფოებში. სადაც ისინი ყურადღებით ადევნებენ თვალყურს ევროპის მასშტაბით მიმდინარე გარდაქმნებს სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ყველა ნაწილში და სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, მთელი ძალისხმევით ესწრაფვიან ამ ახალი იდეების დანერგვას; მათ შორის, ეკონომიკის სფეროში, რადგან დამოუკიდებლობის აღდგენისთვის ბრძოლა აზრს კარგავს, თუ ქვეყანას არ გააჩნია სათანადო ეკონომიკური სახსარი და ამასთან არ იცის მისი გამოყენება. ასე რომ, ეროვნული ეკონომიკის აღორძინება სხვა მრავალ ფაქტორთან ერთად ეპოქის მთავარი მოთხოვნილება გახდა.

სწორედ ამიტომ იყო, რომ XX საუკუნის პირველ ოცწლეულში ასე აქტუალური იყო სამრეწველო საგნების სკოლაში სწავლება. ჟურნალი „მოგზაური“ და მისი რედაქტორი ივანე როსტომაშვილი ერთ-ერთი პირველია, ვინც აღნიშნულ საკითხებს

ერთიან კონტექსტში მოიაზრებს. მისი შეხედულებით, „სკოლა უნდა იძლეოდეს არა მარტო წიგნურ განათლებას, არამედ პრაქტიკულ მომზადებასაც. სკოლაში სწავლა-აღზრდის საქმე ისე უნდა მოეწყოს, რომ მან უზრუნველყოს მომავალი თაობის დაახლოება ბუნება-ცხოვრებასთან, მათი შეიარაღება ისეთი ცოდნით, რომელიც ცხოვრებაშია საჭირო, გაუადვილებს მათ შრომას, მისცემს საშუალებას რაციონალურად მოაწყოს მეურნეობა და ამით უზრუნველყოს მთელი ქვეყნის ეკონომიკური აყვავება და აღორძინება" [9, 685].

ახალ დროზე მორგება და ეპოქის მოთხოვნილების ქვეყნის სასარგებლოდ გამოსაყენებლად საჭიროებას წარმოადგენდა სასწავლო პროგრამაში თანამედროვე სისტემაზე მორგებული საგნების ჩართვა. „სწავლა-განათლებას პირდაპირი გავლენა აქვს ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარებაზე, მათ ძლიერებასა და წარმატებაზე. ახლანდელ დროში ყოველგვარი წარმოების წესი მუდმივად იცვლება და უმჯობესდება. ამიტომ წარმოებაში ძველ წესებზე შეჩერება უცხო, მცოდნე ერთაგან გადმოუღებლობას ნიშნავს, უკან ჩამორჩენას და დაძაბუნებას. უცხო ხალხთაგან ეკონომიკურათ დამოკიდებულებას და ყმათ გახდომას ვერ ავცდებით თუ წარმოებაში ძველი წესის შეცვლა არ მოხერხდა. თუ ხალხი, რომელიც ამ წარმოებას ეწევა უვიცი და გაუნათლებელია, თავის ხელობისათვის განუსწავლელი და მოუმზადებელი" [2, 120].

ჟურნალ „მოგზაურის" მსგავსად გაზეთი „თემიც" ეკონომიკური საკითხების გაშუქებას დიდ ადგილს უთმობს. როგორც XX საუკუნის I, ისე II ათწლეულში პრობლემა ერთნაირი სიმწვავით და აქტუალობით გამოირჩევა: „კარგად მოგეხსენებათ რა კრიზისს განიცდის ჩვენი მეურნეობა, გამოფიტული მიწა, ძველი იარაღები. მამა-პაპური მიწის დამუშავების წესები მშრომელს მოსავალს აღარ აძლევენ. ხარჯები კი წლითიწლობით ემატება მას. როგორ უნდა გავუწიოთ ეკონომიკური მეტოქეობა ჩვენ უძლურმა და დაქვემდებარებულმა ერმა ეკონომიკურად ღონიერ ქვეყნებს და

მეზობლებს: საჭიროა ჩვენც ჩვენი ეკონომიკური ცხოვრება ისე მოვაწყოთ, როგორც ამას მოითხოვენ თანამედროვე ეკონომიკური პირობები. წინააღმდეგ შემთხვევაში ცხოვრების ბრძოლაში ჩვენ სრულიად გავისრისებით“ [5, 4].

ამისათვის კი, ზოგად განათლებასთან ერთად სკოლაში სამეურნეო-ტექნიკური საგნების სწავლებაც აუცილებლად მიიჩნევა: „ხალხის კულტურული და ეკონომიკური განვითარება მარტო წერა-კითხვის ცოდნით და საზოგადო განათლების დონით არ განისაზღვრება. თანამედროვე ტეხნიკის განვითარებამ ახალი პირობები შექმნა ცხოვრების გასაუმჯობესებლად და ახალი საშუალებანი საარსებო ბრძოლისათვის. ხალხისათვის საჭირო შეიქმნა წერა-კითხვისა და საზოგადო განათლების იმისთანა სწავლა-განათლება, რომელიც მას არსებობისათვის ბრძოლას გაუადვილებს“ [6, 1].

1917 წელს ჟურნალში „განათლება“ ლ. ბოცვაძე აღნიშნავდა: „დღევანდელი ცხოვრების პირობები ასეთია. თუ ჩვენს ერს თავისი თავის დაღუპვა და გადაშენება არ უნდა, ყოველ დარგში საუკეთესო სპეციალისტები ბლომად უნდა ჰყავდეს. ჩვენ გვესაჭიროება აგრონომები, რომელთაც პრაქტიკულად და თეორიულად ზედმიწევნით უნდა იცოდნენ თავისი საგანი. ისინი უნდა დაეხმარონ ჩვენს გლეხობას, მიწის მუშაკთ და მიწის შემუშავება და მოსავლის მოყვანა იმ დონეზედ დააყენონ, როგორც ეს კულტურულ ქვეყნებშია. ჩვენში საჭიროა მეცნიერების ყველა დარგის კარგი მცოდნენი, სპეციალ პედაგოგები, რომ დღევანდელი დამახინჯებული და უკულმართი სკოლა განახლების გზას დაადგეს და თავისს წმინდა დანიშნულებას პირნათლად ემსახუროს“ [1, 89].

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, 1918-1921 წლებში, ბუნებრივია, ეროვნული ეკონომიკის საკითხმა ახალი განზოგადება შეიძინა და ეს პრობლემა განვითარების ახალ ფაზაში შევიდა. ეკონომიკით თანაბრად იყვნენ დაინტერესებული, როგორც ხელისუფლების

წარმომადგენლები, სოციალ-დემოკრატიული პარტიიდან, ასევე სხვა პოლიტიკური პარტიები. ერთი სიტყვით, ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტა მოქმედების განსხვავებულ სისტემაზე გადავიდა. საბოლოო მიზანი კი ერთი იყო: ეროვნული მრეწველობის, ეკონომიკის, მეურნეობის აღორძინება. თუ 1900-1917 წლებში ქართველი ინტელიგენცია, ძირითადად, იფარგლებოდა მონოდებებით პრესის მეშვეობით და რუსული ხელისუფლების შიშით აქტიურ ნაბიჯებს ვერ დგამდა, 1918-1921 წლებში ქართული პოლიტიკური ელიტა ყოველ ღონეს ხმარობს პრაქტიკული ნაბიჯების რეალიზაციისთვის. ეს გამოიხატებოდა სხვადასხვა ფორმებით. 1. გრძელდება წინა წლებში დაწყებული პროცესი სამრეწველო სკოლების გახსნის და სასწავლო დაწესებულებებში სამეურნეო საგნების შეტანით. საჭირო იყო, ერთი მხრივ, ქართული, ეროვნული მეურნეობის შენარჩუნება და, მეორე მხრივ, კაპიტალისტური სისტემისათვის დამახასიათებელი ფორმების შემოტანა-დამკვიდრება. 2. იქმნება სპეციალური პროექტები, სადაც ყურადღება გამახვილებულია ყველა დეტალზე. „სასოფლო მეურნეობის განათლების გავრცელება ამიერკავკასიაში და, კერძოდ, საქართველოში დღემდის არ სწარმოებდა წინასწარ შედგენილი გეგმის მიხედვით, არც სკოლის ტიპების და არც მათი განაწილების მხრივ... ამ საკითხის შემუშავებას საფუძვლად დაედო შემდეგი დებულებანი სასოფლო-მეურნეობის უმაღლესის განათლების გავრცელების შესახებ, რომელიც საჭიროა აგრონომიულ მოღვაწეთა მოსამზადებლად, უწყება იმ აზრისაა, რომ ამისთვის საკმარისი არიან განათლების სამინისტროს განკარგულებაში მყოფნი სახელმწიფო უნივერსიტეტის და თბილისის პოლიტეხნიკური ინსტიტუტის უკვე არსებული აგრონომიული ფაკულტეტები. სამინისტრო თავის მხრივ გაუწევს დახმარებას, რათა დასახელებულ სასწავლებელთა სტუდენტების პრაქტიკული მუშაობა შესაფერისად იყოს მოწყობილი. სასოფლო მეურნეობის საშუალო განათლებას ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავს. მათი აზრით, აგრონომიულ მოღვაწეობის მოსამზადებლად

საჭიროა საკმაო ზოგადი განათლება და ბუნებისმეტყველების და ეკონომიკურ მეცნიერებათა საფუძვლიანი შესწავლა, რის მიცემაც შეუძლია მხოლოდ უმაღლეს და არა საშუალო სასწავლებელს“ [11, 5]. თუმცა, ამისდამიუხედავად, სახელმწიფო უწყებები მაქსიმალურად ცდილობდნენ ამ პრობლემის მოგვარებას და ყველა ტიპის სკოლების და უმაღლესი სასწავლებლების გახსნას. რადგან სასოფლო-სამეურნეო განათლების გავრცელება აუცილებლობას წარმოადგენდა ქართული ეკონომიკის სამომავლო განვითარებისთვის. „ჩვენ ღარიბნი ვართ არა მარტო იმით, რომ ცოტა მიწები გვაქვს, არამედ იმითაც, რომ არ ვიცით მიწის დამუშავებაც. დიდი მნიშვნელობა აქვს მიწის დამუშავების ცოდნას. ავიღოთ, მაგალითად, ისეთი ქვეყნები, როგორიც არის გერმანია. აქ უკეთესად არის საქმე დაყენებული და მიწას მეტ ნაყოფს აღებინებენ. ასეთი ცოდნის გავრცელება არის აგრონომიული განყოფილების საგანი“ [14, 4].

1918 წელს იოსებ გულისაშვილი გაზეთში „სამშობლო“ წერდა: „ახალ ცხოვრებას ახალი გზა და მსვლელობა ეჭირვება. ჩვენმა ახალმა თაობამ გადაწყვიტა შექმნა ქართული უნივერსიტეტისა. სწავლა-განათლება უნდა იყოს მასიური, დემოკრატიული და არა კუთვნილება მრჩეველთა. იმ დროს, როდესაც ერთი და ორი პროცენტი იღებს უმაღლეს განათლებას, ოთხმოცდაცხრამეტი პროცენტი იძულებულია სიბნელეში და სიბეჩავეში ღაფოს თავისი დღენი. აი, სწორედ ამ დროს მისწრებაა ქართველი ერისთვის ერთი კი არა, სამი და ოთხი მშვენივრად მომზადებული საოსტატო სემინარიები, საიდანაც უნდა იგზავნებოდეს ხალხში ცოდნით აღჭურვილი მასწავლებლები. ისიც არა მარტო სქოლასტიურ მწიგნობრობით, არამედ სოფლის მეურნეობის ცოდნით შეიარაღებულნი, ცოტა რამ სამედიცინო და სხვა პრაქტიკული ცოდნით, დაწესდეს სოფლად საცდელი მინდვრები, სანერგეები და სხვა“ [3, 4].

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამ მრავალი კარდინალური პრობლემის გადაჭრა დააყენა

დღის წესრიგში. გარდა იმისა, რომ პოლიტიკური თუ კულტურული ელიტის მთავარ ამოცანას წარმოადგენდა ეროვნული ღირებულებების შენარჩუნება და ახლებური ფორმით აღორძინება-განმტკიცება, ამას ემატებოდა სახელმწიფო ინსტიტუციების ჩამოყალიბება და საზოგადოებაში მათი მნიშვნელობის დასაბუთება.

როგორც აღვნიშნეთ და როგორც განხილული მასალა მოწმობს, განათლების ფაქტორი გახდა დამოუკიდებელი და თავისუფალი საქართველოს ერთ-ერთი ამოსავალი პრინციპი, რომელიც ქვეყნის ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროს დაუკავშირდა. განათლებამ გარდა საყოველთაო დატვირთვისა შეიძინა ეროვნული, ეკონომიკური, სახელმწიფოებრივი ფუნქცია და პირდაპირ თუ ირიბად ახლად თავისუფლებამოპოვებული ქართული სახელმწიფოს შემადგენელი ნაწილი გახდა. ამასთან დაკავშირებით, საინტერესოა, ალექსაბდრე ჯაბადარის მოსაზრება: „აღიარებული დამოუკიდებლობა საქართველოსი არის პირველი გვერდი საქართველოს ახალი ისტორიისა. თუ ეს არის დასაწყისი საქართველოს აღორძინებისა, ამავე დროს ეს იქნება ქართველთა პოლიტიკურ და ეკონომიურ დამოუკიდებელ ცხოვრების უნარის მაჩვენებელი მომავალში. დამოუკიდებლობის შენარჩუნება და ჩვენი გაძლიერება ჩვენს ხელთ არის, ჩვენს მუშაობაზედ არის დამოკიდებული. გათავდა პოლიტიკის წარმოება, უნდა გათავდეს კინკლაობა პარტიულ ნიადაგზე. ახლა საჭიროა შეერთებული მხნეობით, ცოდნით და სამშობლოსადმი მუშაობა, მუშაობა დღე და ღამე, მუშაობა ინტენსიური ყოველ დარგში. თუ გვინდა შევინარჩუნოთ დამოუკიდებლობა და დავიკავოთ საპატიო ადგილი კულტურულ სახელმწიფოთა შორის, ჩვენ უნდა შევქმნათ საკუთარი მრეწველობა, ჩვენმა ერმა უნდა შექმნას საერო სიმდიდრე. ერმა თავისი თავი უნდა შეინახოს თავისივე მეურნეობით, ამავე მეურნეობამ უნდა მისცეს მას საშუალება კულტურული განვითარებისათვის. რამდენად უკეთ იქნება მოწყობილი მეურნეობა, იმდენად მეტად განვითარდება ერი, როგორც კულტურულად,

აგრეთვე პოლიტიკურად. ჩვენი მომავალი, ჩვენი კეთილდღეობა ჩვენზეა დამოკიდებული“ [24, 4].

ნოე ჟორდანია მემუარებში წერს: „ჩვენმა სოციალიზმა ამ სფეროში მიიღო სპეციალური ქართული ხასიათი. ჩამორთმეული სახნავ-სათესი მიწები გადავეცით გლეხობას კერძო საკუთრებად, რაიცა ეწინააღმდეგებოდა სოციალისტურ დოქტრინას. ამ აზრის ვიყავით ჩვენ თავიდანვე, პარტიული შენობის დაწყებიდანვე. წინანდელ ჩვენს საბუთებას, წმინდა ეკონომიური ხასიათისას, ახლა მიემატა ნაციონალური ხასიათის საბუთებიც. ჩვენი ხელმძღვანელი აზრი იყო, საქართველოს მცხოვრებთა დიდ უმრავლესობას, გლეხობას დაენახა, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობამ მას მოუტანა მიწა, მისცა ცხოვრების ახალი საშუალებანი. ასე რომ, აგრარული რეფორმა გახდა უაღრესად ნაციონალური რეფორმა ჩვენში“ [10, 101].

სკოლის და განათლების ფუნქცია მნიშვნელოვნად გაიზარდა საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. გარდა ზოგადი განათლების მიღებისა სკოლას დაეკისრა ეროვნული, ეკონომიკური ფუნქცია, რომლის მეშვეობით უნდა მომხდარიყო საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება და ისეთი მიმართულებით წარმართვა, რასაც შედეგად სახელმწიფოებრივი ინსტიტუციების და ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის განმტკიცება მოყვებოდა. „სკოლის საშუალებით უნდა ვრცელდებოდეს ხალხში არა მარტო საზოგადო განათლება, არამედ სასარგებლო სასოფლო-სამეურნეო და სახელოსნო ცოდნაც. ეს ცოდნა ხელს უწყობს ხალხის ეკონომიურ მდგომარეობას. ამიტომ პირველ საჭიროებად უნდა ჩაითვალოს გახსნა ისეთი სასწავლებლებისა, რომლებიც გაავრცელებენ ხალხში სასოფლო-სამეურნეო და სახელოსნო ცოდნას. გორის მაზრაში, ამ თავითვე, საჭიროა გაიხსნას ერთი სასოფლო-სამეურნეო სასწავლებელი, რომელიც მისცემს თავის მოწაფეს საჭირო თეორეტიულ და პრაქტიკულ ცოდნას და, ამასთან, იქნება ხელმძღვანელი ორგანო სამაზრო ერობისათვის მის სასოფლო-სამეურნეო მოღვაწეობაში“ [10, 50-51].

მართალია, აღნიშნული საკითხი აქ გორის მაზრის მაგალითზეა განხილული, თუმცა სასოფლო-სამეურნეო განათლების საჭიროების დასაბუთება ახალი მოვლენა 1918-1921 წლების საქართველოში ნამდვილად არ იყო და, როგორც განხილული მასალა მოწმობს, ყოველივე ამას საფუძველი უფრო ადრეც ეყრება. აუცილებელ საჭიროებად მიიჩნეოდა სახელოსნოების გახსნა, რომელიც შესაფერისი ცოდნით აღჭურვილ მოსწავლეებს მოამზადებდა, რაც საბოლოო ჯამში მიმართული იყო იმისკენ, რომ ქვეყანას ეკონომიკური პოტენციალის განვითარების საკითხში სპეციალისტები ჰყოლოდა და რაც შეიძლება მრავალრიცხოვანი. ამავე საქმეში დაცულია საინტერესო ინფორმაცია ამერიკის შეერთებული შტატების შესახებ და შედარებული საქართველოსთან. მოტანილი მასალა მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისით, რომ აქ განხილული საკითხის საქართველოს სისტემის მორგებაზეა გათვლილი. სხვადასხვა მოვლენებისადმი ამგვარი დამოკიდებულება უცხო არ იყო ქართული პოლიტიკური თუ კულტურული ელიტისათვის. მათ ხშირად მოყავდათ მაგალითები ევროპის თუ ამერიკის ცხოვრებიდან და ამის საშუალებით ქართულ საზოგადოებას მოუწოდებდნენ, მიებაძათ იქ დანერგილი ახალი სტანდარტებისათვის და საქართველოს სინამდვილისთვის მოერგოთ. განსაკუთრებით ხშირი იყო შედარებითი ანალიზის გაკეთება განათლების სფეროში, რადგან აღნიშნული საკითხი მეოცე საუკუნის დასაწყისის და კერძოდ, 1918-1921 წლების ერთ-ერთ მთავარ ამოსავალ პრინციპს წარმოადგენდა. „... როგორც იქცევიან ჩრდილო ამერიკაში ცენტრალური მთავრობა და ადგილობრივი რომელიმე შტატის მთავრობა. იქ ეს ორი მთავრობა თითქოს ერთმანეთს ეჯიბრებიანო სკოლების მატერიალურად უზრუნველყოფის საქმეში. დიდ ფულს ხარჯავს სკოლებზე ცენტრალური მთავრობაც და ადგილობრივიც. მშვიდობიანობის ხანებში /როცა ომი არ არის/ ამერიკაში ცენტრალური მთავრობა სკოლებზე ხარჯავს ორჯერ მეტს, ვიდრე ჯარზე და ფრონტზე. ამერიკელების ასეთი საქციელი მომდინარეობს იმ რწმენისა-

გან, რა რწმენითაც იყვნენ გამსჭვალული ამერიკის რესპუბლიკის დამაარსებელი და სახელმწიფო მოღვაწენი – ვაშინგტონი, ფრანკლინი და სხვები. ისინი ღრმად იყვნენ დარწმუნებული, რომ განათლების ფართო გავრცელება არის ერთადერთი საშუალება საზოგადოებრივი თავისუფლების განმტკიცებისა და საზოგადოების კეთილდღეობის უზრუნველყოფისა და ცოდნისა, და ამიტომ ცონდის ფართო გავრცელება მათ მიაჩნიათ, და ამერიკაში ეხლაც მიაჩნიათ, აუცილებლად. სახალხო განათლებას იქ უყურებენ, როგორც უდიდეს საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ საქმეს და ამიტომ არ ზოგავენ ამ საქმისათვის არაფერს: არც ფულს, არც მიწას და არც ტყეს... იგი ჰკრეფს სტატისტიკურ ცნობებს როგორც ამერიკაში, ისე საზღვარგარეთ სწავლის საქმის საუკეთესო მოწყობის შესახებ და ამ ცნობებს ავრცელებს სკოლებში“ [15, 51].

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, სახელმწიფოს მთავარ მიზანს წარმოადგენდა საგანმანათლებლო სივრცის ახალ განზომილებაში გადაყვანა, რომლის ფარგლებში ასევე გათვალისწინებული იყო სამეურნეო ცოდნის ამაღლება ქვეყნის ეკონომიკის გასაძლიერებლად. „მხოლოდ სასოფლო მეურნეობის მაღლა აწევით დავეხმარებით ჩვენ, როგორც რესპუბლიკის, ისე მის მოქალაქეთა 90%-ს ჩვენს გლეხობას და ღრმად ჩაუნერგავთ მას გულში, რომ სტატისტიკა დგება არა მარტო მათზე გადასახდების გაწერის მიზნით, არამედ მათი შრომის მაღლა ასაწევათ, მათი ეკონომიური მდგომარეობის გასაძლიერებლად“ [12, 10].

ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრის მოხსენებიდან ევროპაში კომერციული სააგენტოების შესახებ, გამომდინარეობს შემდეგი: „ჩვენი ეკონომიური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის, ჩვენ ახლავე მჭიდრო კავშირი უნდა დავიჭიროთ ევროპის სახელმწიფოებთან. მართალია, ჩვენი რესპუბლიკა ფორმალურად კიდევ არ არის ცნობილი, მაგრამ იმის ფაქტიურ ცნობის შემდეგ დიდი ნაბიჯია წინ გადადგმული; ყოველ შემ-

თხვევაში ამ უკანასკნელი თვეების განმავლობაში დამოკიდებულება ევროპის სახელმწიფოებთან გაუმჯობესდა და, თუ ამ რამდენიმე თვის წინათ უსასტიკეს ბლოკადას განვიცდიდით, ახლა მისვლა-მოსვლა მაინც გაადვილებულია. ამასთანავე, თვით ევროპა, რომელსაც მეტი ესაჭიროება ნედლი მასალა, მიილტვის ჩვენსკენ და ეს გარემოება ჩვენ უნდა გამოვიყენოთ, სანამ იგი, ევროპა, ან თვით შიგნით არ შეუქმნია ნედლი მასალის წარმოება ან სხვა ქვეყნებთან არ დაიჭერს მჭიდრო კავშირს" [16, 28].

სკოლის და მეცნიერების განვითარების აუცილებლობაზე საუბარი იყო თითქმის ყველა ჟურნალში თუ გაზეთში. საზოგადოების გარკვეული ნაწილი ცდილობდა ეს პრობლემა ხალხის მასებამდე მიეტანა და მოსახლეობა დაერწმუნებინა განათლების მიღების და გავრცელების აუცილებლობაში. „თანამედროვე ცხოვრებისა, მრეწველობა-ვაჭრობისა და კულტურის მოთხოვნილებანი დღითიდღე იზრდება, მრავალფეროვანდება და მეცნიერებას ათას გვარ საკითხებს აძლევს, ამ კითხვების ახსნა კი მათ ზედ მიწევნით შესწავლას თხოულობს და ამ გვარად თვით მეცნიერებაც ფართოვდება, იზრდება. მეცნიერების ათას დარგებად დაყოფა ხელს უწყობს სხვა ახალ მეცნიერებათა შექმნას, რაც თავის თავად ნაყოფია ჩვენის მსწრაფლმავალის ცხოვრებისა: კაცის მოქმედების ყოველივე დარგი, გინა ხელობა დღეს მეცნიერულ ნიადაგსა თხოულობს. დურგალი, ხარაზი, თერძი, კალატოზი და ყველა სხვა ხელობის კაცი, რომლებიც წინად მარტო გამოცდილებითა სწავლობდნენ ხელობას, ახლა აღარა კმაყოფილდებიან მარტოოდენ გამოცდილებით. დღეს მათ აქვთ განსაკუთრებული ჟურნალ-გაზეთები, აქვთ მთელი ბიბლიოთეკა, სადაც აღწერილია თითოეულ ხელობის გაუმჯობესებული პირობანი. თვით მიწის მუშა გლეხიც კი აღარ კმაყოფილდება მამა-პაპურის ჩვეულება-იარაღებით. იგი კითხულობს ათასგვარ სამეცნიერო წიგნებს მეურნეობის შესახებ, რათა თავისი შრომა ნაყოფიერი და მეტსარგებლიანი ჰყოს" [4, 152].

სწორედ, შავი ქვის საზღვარგარეთ გატანაში უნდა გამოიჩი-

ნოს სახელმწიფომ თავისი ინიციატივა... სახელმწიფო კი აქედან დიდ მოგებას უნდა მოელოდეს, რომლის რაოდენობა შეიძლება დაახლოებით შემდეგი ანგარიშებით გამოვარკვიოთ. 1. საშუალო ანგარიშით წელიწადში საზღვარგარეთ გავა 30 000000 ფუთი მარგანეცი. 2. ადგილობრივ შავი ქვის ფასი ერთი ფუთი სამი მანეთი და ათი შაური ან და ოთხი მანეთია. 3. გასაყიდი ფასი ფოთში ან ბათუმში ერთი შილინგია /ამ დროს კურსით ოცი მანეთი/.

ადმინისტრაციის შენახვაზედ, საკომისიო ხარჯებზედ და საქონლის გატანაზედ, რომ გასაყიდი ფასის 30% ვიანგარიშოთ წმინდა მოგება დარჩება ფუთზე ათი მანეთი და სულ 300 მილ. მანეთი. აქედან ცხადია, შავი ქვის საზღვარგარეთ გატანის სახელმწიფოს მონოპოლიათ გამოცხადებით ჩვენ ხელს შეუწყობთ არა მარტო ბიუჯეტის გაჯანსაღებას, არამედ და უმთავრესად უცხო ვალუტის შეძენას, ჩვენებურ ბონების კურსის გამაგრებას და ერთნაირ საფუძვლის გამოძებნასაც საკუთარი ვალუტის შესაქმნელად [16, 23].

მაგალითად ჭიათურის რაიონში სულ 22 ფირმა ითვლებოდა. აქედან, ეკუთვნოდა: ქართველებს – 6 (ამათ შორის, უდიდესი იყო ახლად დაარსებული „ჭიათურის შავი ქვის მრეწველთა საზოგადოება“, რომელიც, თავის მხრივ, აერთებდა რამდენიმე ქართულ ფირმას), გერმანელებს – 2, ინგლისელებს – 2, ბელგიელებს – 1, ფრანგებს – 1, ბერძნებს და სხვებს – 10 [8, 89].

1918 წლის 1 ივლისამდე საქართველოს ტერიტორიაზე არსებობდა შემდეგი საკონტროლო დაწესებულებანი: ტფილისის საკონტროლო პალატა, ამიერკავკასიის რკინისგზათა კონტროლი, ქართულ კორპუსის სავალე კონტროლი და ამიერკავკასიის მთავრობის სახელმწიფო კონტროლიორის მთავრობის სახელმწიფო კონტროლიორის კანცელარია. ყველა ამ დაწესებულებებში ირიცხებოდა 360-მდე მოხელე. რეფორმის შემდეგ სამსახურში დატოვებულ იქნა 107 კაცი, მათ რიცხვში: ქართველები 68%, რუსები 21% და სომხები 11%“ [19, 3].

ბორჯომის მამულების ტყის მრეწველობის შესახებ წარმოდგენილი მოკლე მოხსენებიდან, ასევე ცხადი გახდა, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ტყის მრეწველობის წარმოებას, და რა დიდი სარგებლის მოტანა შეეძლო მას ხაზინისათვის, თუ კი მისი საქმის ორგანიზაცია გონივრულად და შესაფერისად იქნებოდა მოწყობილი. გლეხების თვითნებობით ტყის გაჩეხვამ საშინელი სახე მიიღო, გაჩეხილი იყო 1000 დესიატინა ტყე [19, 25].

1919 წლის 14 მარტს დამფუძნებელი კრების სხდომაზე ნოე ჟორდანიამ სიტყვით გამოსვლისას აღნიშნა: „საქართველოს ხაზინას, დღიდან ბოლშევიკების გადატრიალებისა 1917 წლის ოქტომბრიდან, ცალი კაპეიკი არ მიუღია რუსეთიდან, – ადვილად წარმოიდგენთ ჩვენს ფინანსურ გაჭირვებას. ხოლო როცა საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოვაცხადეთ, ხაზინა სრულიად ცარიელი იყო. მიუხედავად ამისა, დღემდე სული მინც კი მივიტანეთ ისე, რომ არავითარი საგარეო ვალი არ აგვიღია. მართალია, შემოსავლის წყარო ფინანსიური თვალსაზრისით ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძლებს, მაგრამ ბონების ბეჭდვის მეტი სხვა გზა არ გვქონდა. ამას მოყვა ფულის კურსის დაცემა, ე.ი. გამოცემული ბონები ჩვენი დეფიციტია, საშინაო სესხია, მაგრამ საგარეო სესხი ყველა ამ ვნებას მოგვიტანდა და იმავე დროს უცხო ძალის მოვალე გავხდებოდით. ამავე დროს, მთავრობა ღებულობდა ყველა ღონეს მოეწყო გადასახადების ახალი სისტემა, ამკრეფი აპარატი, ახალი დამოჟნები და სხვადასხვა. ყველა ამ ზომამ საქართველოს დამოუკიდებლობის პირველ შვიდ თვეს მოგვცა 69 044 000 მან. თუ მას რკინიგზის შემოსავალს 27 144 00 მანეთს მივუმატებთ, გამოვა, რომ ხაზინის შემოსავალი პირველ იანვრამდის ყოფილა სულ 96 188 000 მანეთი; ხოლო გასავალი იყო 342 240 000 მანეთი; დეფიციტია 246 086 000, რაიცა დაიფარა ბონების გამოშვებით. იმავე ხნის განმავლობაში ჩვენი საგარეო ვაჭრობა უდრის: შემოვიტანეთ უცხოეთიდან 140 929 260 მან., ხოლო გავიტანეთ 87 494 105 მან. მაშასადამე, ჯამი ჩვენი საგარეო აღებმიცემობისა გასულ წლის უკანასკნელ ექვს თვეს უდრიდა

228 343 336 მანეთს. შემოზიდვა აღემატება გაზიდვას 54 435 095 მანეთი. რაიცა აიხსნება იმით, რომ ჩვენ ვსაჭიროებთ უცხო პურს და შაქარს. მთავარი ვაჭრობა გვქონებია უკრაინასთან – უდრის 110 მილ. მან. შემდეგ 6 მილ., სომხეთი – მილიონი და დანარჩენი – 56 მილიონი [17, 8]. მრეწველობის მხრით, თითქმის არაფერი ახალი არ გაკეთებულა ამ ხნის განმავლობაში, თუ სახეში არ მივიღეთ, ტყიბულის ქვანახშირის დამუშავებას რკინისგზების საჭიროებისათვის. აქ, როგორც ხედავთ, ვაჭრობა-მრეწველობა და გადასახადთა სისტემა, ჯერ კიდევ, არ დგას იმ დონეზე, რომ სახელმწიფოს დეფიციტი ამ საშუალებიდან დაგვეფარა. მართალია, გვაქვს ერთი დიდი დარგი, რომელზედაც ჩვენ დიდ იმედებს ვამყარებთ, მაგრამ, ჯერჯერობით, კი ეს საქმეც ვერ იძლევა საჭირო შემოსავალს. მე მოგახსენებთ – სახელმწიფო ქონებაზე. აგრარული რეფორმის წყალობით სახელმწიფოს ხელშია დღეს დაგროვილი ორ მილიონ დესიატანამდე ტყე, ნახევარ მილიონამდე სახნავი მიწები, რვაას ათასამდე საძოვარი, კურორტები თავის სასახლეებით, მადნეული წყლით, მადნები და სხვა. მაგრამ ყველა ეს, როგორც ახალი შემოღებული, საჭიროებს შესაფერ მოწყობას, დაყენებას, შესაფერ სამეურნეო საექსპლუატაციო აპარატების შექმნას, რაიცა დიდ ხარჯებს ითხოვს. უწყების ვარაუდით, წელს ეს ქონება მოგვცემს 90 მილიონ მანეთს, ხოლო დაიხარჯება 71 მილიონი მანეთამდის. აქ რასაკვირველია, ჩათვლილი არ არის სახნავი მიწების გადაცემა გლეხებზე კერძო საკუთრებათ, თანახმად პარლამენტის დადგენილებისა, საიდანაც მოველით არანაკლებ ორას მილიონ მანეთს, რაიცა, რასაკვირველია, ჩვენს ფინანსებს გააუმჯობესებს დროებით, მაგრამ ვერ მოსპობს დეფიციტს. მთავარი ძარღვი ჩვენი სახელმწიფო მოთხოვნილებისა, გარდა თავდაცვისა გარეშე და შინაურ მტერთაგან, არის ფინანსიურ მდგომარეობაში, რის გამოკეთება დაგვაყენებს საბოლოოდ მტკიცე, შეურყეველ საფუძველზე [17, 8].

ეკონომიკის განვითარებასთან დაკავშირებით შემდეგი აზრი დომინირებდა: „ჩვენი დამოუკიდებლობის და დემოკრატიის რე-

ჟიმის განმტკიცება მჭიდროდ დაკავშირებულია ჩვენი ქვეყნის ეკონომიურ აღორძინებასთან, თუ ჩვენ ეკონომიურად არ გავ-მაგრდით, ჩვენს პოლიტიკურ თავისუფლებასაც ბოლო არ ექნე-ბა. ეს ჭეშმარიტება ყველასთვის ცხადია. ჩვენი ქვეყნის ბუნების სიმდიდრე საუკეთესო პირობებს იძლევა საწარმოვო ძალთა გან-ვითარებისათვის, რომ ჩვენი ხალხი შესაფერისი ცოდნით თუ გა-მოცდილებით იყოს აღჭურვილი. ძველ სკოლაში, სადაც ჩვენი ინტელიგენცია აღზრდილა, გამეფებული იყო კლასიციზმი და ბიუროკრატიული რეჟიმი. სპეციალურ ცოდნას, ბუნების შესწავ-ლას და ბუნების ძალთა გამოყენებას აქ ნაკლები ყურადღება ჰქონდა მიქცეული. დღეს კი, ჩვენი ახალი ცხოვრება სწორედ ასეთ განათლებას თხოულობს. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ის ხალხი უფრო მდიდარი და კულტურულია, სადაც პროფე-სიონალურ და სამრეწველო განათლებას დიდი ყურადღება აქვს მიქცეული. ეს ითქმის არა მარტო დიდ სახელმწიფოების შეს-ახებ, არამედ ისეთ პატარებზედაც, როგორიცაა მაგალითად, შვეიცარია, ბელგია, დანია და სხვა. ჩვენ დღეს ახალ ცხოვრებას ვიწყებთ, შრომის და წარმოების განვითარებას დიდი ყურადღება უნდა მივაქციოთ და ამისთვის კი ხალხში პროფესიონალურ და სამრეწველო ცოდნის გავრცელებას უნდა ვეცადოთ, მაგრამ თუ ჩვენ საკმარისად მომზადებული და უმაღლესი ცოდნით აღჭურ-ვილი სპეციალისტები არ გვყოლია, ვერც ერთს ამას ვერ შევას-რულებთ. სწორედ, ეს მიზანი აქვს დღეს მთავრობას დასახული, როცა დღეს საზღვარგარეთ ახალგაზრდებს აგზავნის სპეციალ-ურ ცოდნის შესაძენათ. დღეს ჩვენ საშუალება გვაქვს ევროპის კულტურას ფართოდ დავეწაფოთ, მეცნიერების, ტექნიკის და ვაჭრობა-მრეწველობის მეთოდებს იქვე გავეცნოთ, სადაც ცენ-ტრია მსოფლიო კულტურის. მდიდრად მოწყობილი ლაბორატო-რიები, სადაც საუკეთესო მეცნიერები მეცნიერების პრინციპებს ყოველ დღეს ცდას უკეთებენ დიდი სამრეწველო ცენტრები, სა-დაც ტექნიკის უკანასკნელი განვითარებანი პრაქტიკაში განხორ-ციელებას პოულობენ. ასეთ ალაგებში ტრიალი, სწავლა და დაკ-

ვირვება ბევრ რამეს შესძენს ჩვენს ახალგაზრდობას [13, 55-56].

ჯერ კიდევ, 1909 წელს ჟურნალში „მოსავალი“ ილია წინამძღვრიშვილი წერდა: „უწინ ჩვენ ოთხი კუთხივ მახეში ვიყავით გაბმულნი. ჩვენი ძალ-ღონე ჩვენი მტრების მოგერებას უნდებოდა. მართალია, გაჭირვებიდან გამოვედით, მაგრამ ჩვენი შვილების სწავლა-განათლება კი შეფერხდა. ეხლა ყველა მეურნე უნდა ცდილობდეს მისცეს თავის შვილებს სამეურენეო ცოდნაც, რომ შეეძლოთ მათ გააუმჯობესონ ის მამული, რომელიც დღეს ხელათა აქვთ. სამეურნეო ცოდნას იძლევიან სამეურნეო სკოლები, სამეურნეო ჟურნალ-გაზეთები, წიგნები, საცადი მინდვრები და სხვა. მხოლოდ სამეურნეო ცოდნაში გამოცდილ მეურნეს შეუძლია სამეურნეო საქმის კეთილ ნიადაგზე დაყენება თავისა და საზოგადოების სასარგებლოდ. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ყველა ქართველს უყვარს თავისი სამშობლო ქვეყანა. ამისათვის მეურნეს ყოველთვის უნდა ქონდეს მხედველობაში, რომ მამული ხელიდამ იმას არავინ გამოაცალოს, ცარიელზედ არ დარჩეს და მანანწალა არ გახდეს, თორემ შემდეგში ბევრ ცრემლს დაღვრის გატანჯული ცხოვრებით. ცოდნა და შრომა კაცს ახალისებს, აპატიოსნებს, უნერგავს გულში მამულის სიყვარულს. როგორც ლამპარი უნათებს გზას, უადვილებს შრომას და აძლევს კაცს ნაწარმოებიდამ მეტ ღალას, მეტ სარჩო-ქონებას. ცოდნით მდიდარი ადამიანი არავისი მონა არ არის. თავისი შრომით ირჩენს თავს, ინახავს ოჯახს, კეთილსინდისიერად იხდის ყველა თავის მოვალეობას წინაშე საზოგადოებისა და სახელმწიფოსი. ცოდნით ბრმასაც კი ეძლევა საშუალება იცხოვროს თავისი შრომით“ [20, 4-5].

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების ღონისძიებები ეროვნული ეკონომიკის განვითარებისთვის თავისთავად მნიშვნელოვანია, როგორც ამას საარქივო დოკუმენტებიც მოწმობენ. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ, ბუნებრივია, ასეთი ხანმოკლე პერიოდის განმავლობაში საკმაოდ რთული იყო ყველა იმ ღონისძიების გატარება, რომელსაც შედეგად ეკონომი-

კის აღორძინება და განმტკიცება უნდა მოჰყოლოდა. ამიტომ განხორციელებულ რეფორმებს გააჩნდა როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარეები, როგორც ეროვნული ეკონომიკის, ასევე ქვეყნის სხვადასხვა სფეროების გაძლიერების თვალსაზრისით.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ლ. ბოცვაძე, სახალხო სკოლა და საპროფესიო განათლება, ჟურნალი, განათლება, 1917, № 2.

2. ფ. გოგიჩაიშვილი, რჩეული ნაწერები, ტ. 1, თბილისი: საბჭოთა საქართველო, 1974.

3. იოსებ გულისაშვილი, პროვინციელის ფიქრები, გაზეთი, სამშობლო, 1918, №7.

4. ევროპული XX საუკუნე, თბილისი, 2019.

5. გაზეთი, „თემი“, 1911, №10.

6. გაზეთი „თემი“, 1913, № 118.

7. გაზეთი, „ისარი“, 1908, №39.

8. კ. კანდელაკი, საქართველოს ეროვნული მეურნეობა, ტ. 2, პარიზი, 1960.

9. ჟურნალი, მოგზაური, 1902, №2-3.

10. ნოე ჟორდანია, ჩემი წარსული, თბილისი, სარანგი, 1990.

11. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1861, აღწ. 1, საქ. №533.

12. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1861, აღწ. 1, საქ. №418.

13. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1830, აღწ. 1, საქ. № 52.

14. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1830, აღწ. 1, საქ. №21.

15. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. №273.

16. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრა-

ლური არქივი, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. №20.

17. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. № 81.

18. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. №273.

19. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1940, აღწ. 1, საქ. №4.

20. ილია წინამძღვრიშვილი, რა არის ცოდნა, ჟურნალი „მოსავალი“, 1909, № 1.

21. ალ. ჯაბადარი, სახალხო მეურნეობის შექმნა-განვითარება, გაზეთი „საქართველო“, 1920, №40.

Nato Songulashvili

Doctor of History, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, Scientist-researcher of the Department of Modern and Contemporary History

National Economy and Education in the Democratic Republic of Georgia

(1918-1921)

Summary

The study of this problem is still relevant, because:

In the modern period, great importance is attached to the factor of education, having a high profile in the formation of public thinking. The issue of studying education is important not only for the dissemination of knowledge but also for the development of national consciousness and the formation of state thinking.

Today, when the issue of nationalism is so relevant and various theoretical trends and tendencies have been created, some theoretical trends such as modernism, pay great attention to the factor of education in the formation of a modern nation. Thus, it's worth studying one of the important stages of the history of Georgia namely the 1918-1921 years, from the point of the educational system.

Such an approach to the problem is new and the findings of the research will allow us to set forward the need for an educational process, in accordance with the new needs of the epoch, not only as a means of disseminating knowledge to the population but also as a key factor in maintaining the national consciousness of the whole Georgian nation.